

Dean Spielmann,
Sverre Erik Jebens,
Giorgio Malinverni,

Γεώργιο Νικολάου, *δικαστές,*

και τον André Wampach, *αναπληρωτή γραμματέα τμήματος.*

Αφού διασκέφθηκε σε συμβούλιο στις 24 Σεπτεμβρίου 2009,

Εκδίδει την πιο κάτω απόφαση, η οποία ελήφθη την ημερομηνία αυτή:

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με μία προσφυγή (αριθ. 21032/08) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας από έναν υπήκοο του Κράτους αυτού, τον κύριο È È (« ο προσφεύγων»), ο οποίος προσέφυγε ενώπιον του Δικαστηρίου στις 22 Απριλίου 2008 δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Ο προσφεύγων εκπροσωπείται από τον κύριο Ν. Φραγκάκη, δικηγόρο Αθηνών. Η Ελληνική Κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπείται από τους απεσταλμένους του αντιπροσώπου της, κυρίους Κ. Γεωργιάδη, πρόεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και Ι. Μπακόπουλο, δικαστικό αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Ο προσφεύγων υποστήριξε ειδικότερα ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη το οποίο εγγυάται το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης.

4. Στις 7 Νοεμβρίου 2008, η πρόεδρος του πρώτου τμήματος αποφάσισε να κοινοποιήσει την προσφυγή στην Κυβέρνηση. Όπως επιτρέπει το άρθρο 29 § 3 της Σύμβασης, αποφασίσθηκε επιπλέον να αποφανθεί το τμήμα συγχρόνως επί του παραδεκτού και επί της ουσίας.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

I. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

5. Ο προσφεύγων έχει γεννηθεί το 1947 και κατοικεί στον Άγιο Στέφανο Αττικής.

6. Με απόφαση της 9 Μαΐου 2003, το Δικαστήριο διαπίστωσε στην περίπτωση του προσφεύγοντος (προσφυγή αριθ.59506/00) μία παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης. Η υπόθεση αφορούσε την άρνηση των δικαστηρίων να διατάξουν την προσκόμιση των πρωτότυπων εγγράφων στα οποία στηρίχθηκε η ποινική καταδίκη του προσφεύγοντος, ιδίως των πρωτοτύπων των πλαστών επιταγών και των ηλεκτρονικών σελίδων ενός υπολογιστή που χρησιμοποιήθηκε για την τέλεση του αδικήματος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα επιληφθέντα δικαστήρια, σε κανένα στάδιο της διαδικασίας, δεν εξέτασαν τις ηλεκτρονικές σελίδες του υπολογιστή ούτε τα πρωτότυπα των επίδικων επιταγών, και ούτε εξακρίβωσαν εάν τα αντίγραφα που προσκομίσθηκαν ήταν ακριβή αντίγραφα των πρωτοτύπων. Η προσκόμιση των επιταγών ήταν πρωταρχικής σημασίας για τον προσφεύγοντα και θα μπορούσε να είχε συμβάλει στο να αποδειχθεί ότι η κατηγορία της απάτης ήταν αβάσιμη. Παρά τα επανειλημμένα αιτήματα του προσφεύγοντος, ουσιώδη αποδεικτικά στοιχεία δεν είχαν προσκομισθεί ούτε είχαν συζητηθεί επαρκώς κατά την ακροαματική διαδικασία. Το Δικαστήριο είχε ομοίως διαπιστώσει υπέρβαση της «λογικής προθεσμίας» της διαδικασίας.

7. Στηριζόμενος στο άρθρο 525 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ο προσφεύγων κατέθεσε, στις 26 Σεπτεμβρίου 2003, ενώπιον του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, μία αίτηση επανάληψης της ποινικής διαδικασίας προκειμένου να ακυρωθεί η καταδίκη που είχε απαγγείλει το ποινικό Εφετείο Αθηνών στις 8 Δεκεμβρίου 1998 και να εξαφανισθούν οι συνέπειες της εν λόγω καταδίκης (καταδίκη στη δικαστική δαπάνη, αποζημίωση του αντιδίκου, εγγραφή στο ποινικό μητρώο).

8. Ο εισαγγελέας εισήγαγε την υπόθεση ενώπιον του έκτου ποινικού τμήματος του Αρείου Πάγου. Στην εισήγησή του με ημερομηνία 8 Δεκεμβρίου 2003, ο αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου πρότεινε να γίνει δεκτή η αίτηση του προσφεύγοντος στο μέτρο που αφορούσε το άρθρο 6 § 3 δ) και κάλεσε το συμβούλιο του Αρείου Πάγου να διατάξει την επανάληψη της συζήτησης ενώπιον του εφετείου. Αντιθέτως, πρότεινε την απόρριψη της αίτησης ως προς το άρθρο 6 § 1 διότι η επανάληψη της συζήτησης δεν θα θεράπευε τη βλάβη του προσφεύγοντος που απέρρευε από την υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας. Ο προσφεύγων κατέθεσε τις προτάσεις του στις 5 Φεβρουαρίου 2004.

9. Με την απόφαση αριθ. 642/2004 της 17 Μαρτίου 2004, το συμβούλιο απέρριψε τις προαναφερόμενες προτάσεις και διέταξε τον εισαγγελέα να προβεί σε συμπληρωματική έρευνα προκειμένου να εξακριβώσει:

1) εάν η εξέταση των σχετικών στοιχείων που αφορούσαν την υπόθεση και περιέχονταν στον υπολογιστή της τράπεζας ήταν ακόμη δυνατή,

2) εάν τα πρωτότυπα των επίδικων επιταγών είχαν πράγματι καταστραφεί κατ'εκτέλεση της απόφασης του εφετείου. Το συμβούλιο διευκρίνισε ότι εάν η εξέταση αυτή δεν ήταν πλέον δυνατή και εάν τα πρωτότυπα είχαν καταστραφεί, η επανάληψη της συζήτησης δε θα μπορούσε να διασφαλίσει την επανόρθωση της βλάβης που είχε υποστεί ο προσφεύγων.

10. Στις 7 Μαΐου 2004, ο προσφεύγων κατέθεσε τις προτάσεις του σε απάντηση της προαναφερόμενης απόφασης. Στις 20 Σεπτεμβρίου 2004, ο προσφεύγων ζήτησε να χαρακτηριστεί «κατεπείγουσα» η συμπληρωματική έρευνα που είχε συστήσει η απόφαση αριθ. 642/2004.

11. Στις 8 Οκτωβρίου 2004, ο ίδιος αντεισαγγελέας πρότεινε την απόρριψη της επανάληψης της διαδικασίας για τον λόγο ότι το αίτημα ήταν αβάσιμο. Αναφέρθηκε σε ένα έγγραφο της τράπεζας, με ημερομηνία 15 Ιουλίου 2004, σύμφωνα με το οποίο δεν ήταν πλέον δυνατή η εκτύπωση των σχετικών εγγράφων που περιέχονταν στον υπολογιστή της τράπεζας, διότι δεν είχαν διατηρηθεί τα μαγνητικά αρχεία, και σύμφωνα με το οποίο τα πρωτότυπα των επιταγών ουδέποτε προσκομίσθηκαν ενώπιον των δικαστηρίων που επιλήφθηκαν της υπόθεσης. Τα εν λόγω πρωτότυπα είχαν εξετασθεί και φωτογραφηθεί από πραγματογνώμονα γραφολόγο στα γραφεία της τράπεζας, αλλά στη συνέχεια δεν ανευρέθησαν στα αρχεία της τράπεζας. Από τη δικογραφία δεν προέκυπτε ότι είχαν καταστραφεί κατ'εκτέλεση της πρωτόδικης απόφασης.

12. Εν τούτοις, στις 27 Ιανουαρίου 2005, το συμβούλιο του Αρείου Πάγου κατέληξε ότι η αίτηση του προσφεύγοντος ήταν βάσιμη σε ό,τι αφορούσε το άρθρο 6 § 3 δ) και διέταξε την επανάληψη της διαδικασίας ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Αθηνών.

13. Με δήλωση της 16 Μαρτίου 2005 ενώπιον του εφετείου, ο προσφεύγων ζήτησε να κατατεθούν ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου τα πρωτότυπα των επιταγών και τα μαγνητικά αρχεία. Υποστήριζε ότι ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας δεν μπορούσε να διασφαλισθεί χωρίς την προσαγωγή των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων που έπρεπε να υποβληθούν στη δοκιμασία της κατ'αντιμωλία συζήτησης.

14. Κατά τη συζήτηση ενώπιον του εφετείου, και στο στάδιο της εξέτασης των αποδεικτικών στοιχείων, η γραμματέας του εφετείου κατέθεσε ενώπιόν του τα πρωτότυπα επτά επιταγών, στις οποίες προσαρτάτο έκθεση κατάσχεσης με ημερομηνία 21 Ιανουαρίου 1999, κατ'εκτέλεση της απόφασης του εφετείου της 29 Οκτωβρίου 1997. Τα εν λόγω πρωτότυπα δεν επιδείχθηκαν στον προσφεύγοντα. Η γραμματέας, η οποία εξετάσθηκε ως μάρτυρας, δεν εξήγησε τον λόγο για τον οποίο δεν είχε προσκομίσει νωρίτερα τις επιταγές αυτές. Εν τούτοις, δεν ερωτήθηκε.

15. Με απόφαση (αριθ. 1647/2005) της 21 Σεπτεμβρίου 2005, το εφετείο καταδίκασε τον προσφεύγοντα, όπως την πρώτη φορά, σε ποινή κάθειρξης τριών ετών και έξι μηνών, σε αποζημίωση της τράπεζας και στη δικαστική δαπάνη. Έκρινε ότι τα στοιχεία που στοιχειοθετούσαν την ενοχή του προσφεύγοντος προέκυπταν από πληροφορίες που είχαν φυλαχθεί στη μνήμη του κεντρικού υπολογιστή της Εμπορικής Τράπεζας, από την τεχνική αδυναμία των υπαλλήλων της μηχανογραφικής υπηρεσίας να τροποποιήσουν αυτές τις πληροφορίες, από το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος ήταν ο μόνος χρήστης του υπολογιστή την ημέρα κατά την οποία τελέσθηκε η απάτη, από τα χαρακτηριστικά της γραφής και της υπογραφής του κατηγορουμένου που διαπίστωσε πραγματογνώμονας και τα οποία ήταν εμφανή επί των χειρόγραφων τμημάτων των επιταγών και από τις υπογραφές που είχαν τεθεί επί αυτών, από το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος άνηκε σε μία μικρή ομάδα υπαλλήλων που γνώριζαν τον αριθμό λογαριασμού του ΟΣΕ, και από τις καταθέσεις των μαρτύρων.

16. Ως προς τις ηλεκτρονικές σελίδες του υπολογιστή του προσφεύγοντος, το εφετείο επεσήμανε ότι αυτές δεν διατηρούνται πέραν μίας περιόδου πέντε ετών και ότι εκείνες για τις οποίες γίνεται λόγος στην υπόθεση του προσφεύγοντος είχαν καταστραφεί από το 1995. Ακόμα κι αν αυτές υπήρχαν ακόμα σήμερα, το αποτέλεσμα για τον κατηγορούμενο θα ήταν το ίδιο, διότι είχε αποδειχθεί ότι τα αντίγραφα από τη μνήμη του υπολογιστή ήταν γνήσια.

17. Το εφετείο έκρινε ότι ο προσφεύγων δεν είχε ενεργήσει ευκαιριακά αλλά βάσει προμελετημένου σχεδίου και ότι είχε δημιουργήσει μία υποδομή που του επέτρεπε να επαναλάβει το αδίκημα.

18. Στις 3 Φεβρουαρίου 2006, ο προσφεύγων άσκησε αίτηση αναίρεσης. Υποστήριξε ότι το εφετείο είχε αγνοήσει τις διαπιστώσεις του Δικαστηρίου στην απόφασή του της 9^{ης} Μαΐου 2003 και είχε κρίνει χωρίς αποδεικτικά στοιχεία, χωρίς μαγνητικά αρχεία και ακόμα χωρίς επιταγές. Οι τελευταίες ούτε εξετάσθηκαν από

πραγματογνώμονες ούτε επιδείχθηκαν στον προσφεύγοντα. Ισχυριζόταν επίσης ότι το εφετείο δεν είχε αιτιολογήσει επαρκώς την απόφασή του.

19. Η συζήτηση ορίστηκε για τις 5 Δεκεμβρίου 2006.

20. Με απόφαση (αριθ. 2081/2007) της 29 Νοεμβρίου 2007, ο Άρειος Πάγος επικύρωσε την απόφαση του εφετείου. Έκρινε ότι το εφετείο είχε συμμορφωθεί προς την απόφαση του Δικαστηρίου της 9^{ης} Μαΐου 2003. Ειδικότερα, διαπίστωσε ότι τα πρωτότυπα των επιταγών είχαν προσκομισθεί ενώπιον του εφετείου και εξετασθεί ως αποδεικτικά στοιχεία. Εν τούτοις, επεσήμανε ότι δεν ήταν εφικτή η συμμόρφωση προς την απόφαση του Δικαστηρίου ως προς την προσαγωγή των ηλεκτρονικών σελίδων του υπολογιστή της τράπεζας, διότι αυτές δε διατηρούνταν για διάστημα πέραν των πέντε ετών. Τέλος, σημείωσε ότι το εφετείο είχε κρίνει, με μία εμπεριστατωμένη αιτιολογία, ότι η προσαγωγή των πρωτοτύπων των ηλεκτρονικών σελίδων δε θα είχε τροποποιήσει το συμπέρασμά του ως προς την ενοχή του προσφεύγοντος διότι το συμπέρασμα αυτό στηριζόταν, μεταξύ άλλων, στα αντίγραφα αυτών των σελίδων που αποδείκνυαν με σαφή τρόπο ότι η απάτη των επίδικων επιταγών είχε τελεσθεί από τον υπολογιστή που χρησιμοποιούσε ο προσφεύγων.

21. Η απόφαση καθαρογράφηκε και κοινοποιήθηκε στον προσφεύγοντα στις 18 Ιανουαρίου 2008.

II. ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

22. Τα εφαρμοστέα άρθρα του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προβλέπουν:

Άρθρο 364

«1. Στο ακροατήριο διαβάζονται (...) και τα υπόλοιπα έγγραφα που υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της αποδεικτικής διαδικασίας και δεν αμφισβητήθηκε η γνησιότητά τους. Αν χρειάζεται κάποιος από τους μάρτυρες ή τους κατηγορούμενους να αναγνώρισε ένα έγγραφο, ο πρόεδρος το επιδεικνύει σ' αυτόν.

2. Διαβάζονται επίσης τα πρακτικά της ίδιας ποινικής δίκης που είχε αναβληθεί. Επίσης τα έγγραφα από άλλη ποινική ή πολιτική δίκη στην οποία εκδόθηκε αμετάκλητη απόφαση, αν το δικαστήριο κρίνει ότι η ανάγνωση αυτή είναι χρήσιμη.

Άρθρο 525

«1. Η ποινική διαδικασία που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση επαναλαμβάνεται, προς το συμφέρον του καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα μόνο στις εξής περιπτώσεις:

(...)

ε) αν με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόσθηκε.»

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΝΟΜΟ

I. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 §§ 1 και 3 δ) ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

23. Ο προσφεύγων παραπονείται για διπλή παραβίαση του άρθρου 6 της Σύμβασης: αφενός, το γεγονός ότι τα πρωτότυπα των επιταγών δεν του επιδείχθησαν κατά τη συζήτηση ενώπιον του εφετείου, προκειμένου να μπορέσει να αμφισβητήσει την αυθεντικότητά τους, και ότι τα πρωτότυπα των ηλεκτρονικών σελίδων του υπολογιστή της τράπεζας δεν ήταν διαθέσιμα, οδήγησε σε παραβίαση της αρχής της ισότητας των όπλων, αφετέρου, η διαδικασία ενώπιον του εφετείου και του Άρειου Πάγου δεν διεξήχθη εντός «λογικής προθεσμίας». Το εφαρμοστέο τμήμα του άρθρου 6 έχει ως εξής:

«1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικαίως (...) εντός λογικής προθεσμίας, υπό (...) δικαστηρίου το οποίο θα αποφασίση (...) επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως (...).

3. Πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα

δ) να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας.»

A. Επί του παραδεκτού

24. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι αιτιάσεις αυτές δεν είναι προδήλως αβάσιμες με την έννοια του άρθρου 35 § 3 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο σημειώνει επιπλέον ότι αυτές δεν προσκρούουν σε κανέναν άλλο λόγο απαραδέκτου. Πρέπει επομένως να κηρυχθούν παραδεκτές.

B. Επί της ουσίας

1. Εφαρμογή του άρθρου 6 § 1 στη διαδικασία επανάληψης

25. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι μία διαδικασία αναθεώρησης μπορεί να περιλαμβάνει δύο στάδια. Το πρώτο συνίσταται στο να εξετάζεται αν τα στοιχεία που προσκομίσθηκαν σε στήριξη της αίτησης αναθεώρησης αποτελούν νέα πραγματικά περιστατικά από τη φύση τους ικανά να δικαιολογήσουν την επανάληψη μίας υπόθεσης που περατώθηκε με μία απόφαση έχουσα ισχύ δεδικασμένου. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, αρχίζει ένα νέο στάδιο: μία νέα σφαιρική εξέταση της υπόθεσης υπό το φως όλων των στοιχείων συμπεριλαμβανομένων των νέων πραγματικών περιστατικών. Αν η υπόθεση παρουσίαζε αρχικά ένα ποινικό ή αστικό χαρακτήρα με την έννοια του άρθρου 6, ξαναβρίσκει αυτόν το χαρακτήρα λόγω της απόφασης επανάληψης της υπόθεσης καθώς αυτή συνεπάγεται μία νέα εξέταση επί της ουσίας (*Sablon κατά Βελγίου*, αριθ. 36445/97, §§ 87-88, 10 Απριλίου 2001).

26. Εφαρμόζοντας τις προαναφερόμενες αρχές στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο εκτιμά ότι το άρθρο 6 §§ 1 έχει εφαρμογή στη διαδικασία επανάληψης που εισήγαγε ο προσφεύγων από τις 27 Ιανουαρίου 2005, ημερομηνία κατά την οποία το συμβούλιο του Αρείου Πάγου κατέληξε ότι η αίτηση του προσφεύγοντος ήταν βάσιμη και διέταξε επανάληψη.

2. Δίκαιη δίκη

27. Η Κυβέρνηση υπογραμμίζει ότι από την απόφαση του εφετείου προκύπτει ότι τα πρωτότυπα των επιταγών προσκομίσθηκαν ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου και αναγνώσθηκαν χωρίς ούτε ο προσφεύγων ούτε ο δικηγόρος του να προβάλουν οποιαδήποτε ένσταση. Σε ό,τι αφορά τα πρωτότυπα των ηλεκτρονικών σελίδων του υπολογιστή της τράπεζας, η προσκόμισή τους ήταν αδύνατη διότι δεν διατηρούνταν πέραν των πέντε ετών. Ήδη το 1998, όταν ο προσφεύγων ζήτησε την προσκόμισή τους ενώπιον του ποινικού εφετείου, τα εν λόγω πρωτότυπα δεν υπήρχαν πλέον διότι

είχαν καταστραφεί το 1995. Ακόμη κι αν τα εν λόγω πρωτότυπα υπήρχαν ακόμα, το αποτέλεσμα της διαδικασίας θα ήταν το ίδιο για τον προσφεύγοντα διότι είχε αποδειχθεί ότι τα αντίγραφα των σελίδων από τη μνήμη του κεντρικού υπολογιστή της τράπεζας ήταν γνήσια. Συνεπώς, προκειμένου να καταδικάσει εκ νέου τον προσφεύγοντα, το εφετείο είχε λάβει υπόψη τα πρωτότυπα των επιταγών, τα αντίγραφα των σελίδων από τη μνήμη του κεντρικού υπολογιστή και άλλα αποδεικτικά στοιχεία που ο προσφεύγων μπορούσε να σχολιάσει και να αντικρούσει.

28. Ο προσφεύγων υπογραμμίζει ότι τα πρωτότυπα των πλαστών επιταγών προσκομίσθηκαν για πρώτη φορά ενώπιον του ποινικού εφετείου, κατά τρόπο απρόσμενο, από έναν γραμματέα ενώ αυτός τα είχε στην κατοχή του από το 1997. Συνεπώς, η προσκόμισή τους ήταν ήδη δυνατή κατά την πρώτη συζήτηση της υπόθεσης το 1998, όταν είχε υποβάλει ανάλογο αίτημα. Τη στιγμή της επανάληψης της διαδικασίας, είχε τη βεβαιότητα ότι οι επιταγές αυτές είχαν εξαφανισθεί. Το στοιχείο αυτό ήταν αποφασιστικής σημασίας για την προετοιμασία της υπεράσπισής του και αιτιολογεί τις υποψίες του βάσει των οποίων οι δικαστικές αρχές εσκεμμένα απέκρυψαν την ύπαρξη τέτοιων αποδείξεων προκειμένου να εμποδίσουν την εξέταση του βασίμου αυτών.

29. Ο προσφεύγων υποστηρίζει, επιπλέον, ότι τα αντίγραφα των ηλεκτρονικών σελίδων αποτελούσαν ένα αντιφατικό αποδεικτικό στοιχείο που δεν έχει την ίδια αξία με τα πρωτότυπα. Κατά τα λοιπά, το ποινικό εφετείο δε διέταξε καν την τράπεζα να προσκομίσει επικυρωμένα αντίγραφα. Τέλος, ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι κανένα νέο εις βάρος του στοιχείο δεν προσκομίστηκε κατά την επανάληψη της δίκης και ότι όλα τα άλλα στοιχεία ήταν αντιφατικά και ανεπαρκή για την καταδίκη του. Το ποινικό εφετείο βασίσθηκε στις μαρτυρίες των υπαλλήλων της τράπεζας χωρίς να εξακριβώσει αν οι εν λόγω υπάλληλοι συγκάλυψαν τις πράξεις άλλων συναδέλφων. Τα εθνικά δικαστήρια έπρεπε λοιπόν να τον έχουν αθώωσει σύμφωνα με την αρχή *in dubio pro reo/libertate*.

30. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι κάθε ποινική δίκη, συμπεριλαμβανομένων των δικονομικών πτυχών της, πρέπει να διεξάγεται κατ'αντιμωλία και να εγγυάται την ισότητα των όπλων μεταξύ κατηγορών και υπεράσπισης: πρόκειται για μία θεμελιώδη πτυχή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Το δικαίωμα σε μία αντιμωλία ποινική δίκη συνεπάγεται, τόσο για τους κατηγορούς όσο και για την υπεράσπιση, τη δυνατότητα να λαμβάνει ο ένας διάδικος γνώση των παρατηρήσεων ή των αποδεικτικών στοιχείων τα οποία καταθέτει ο έτερος διάδικος. Επιπλέον, το άρθρο 6

§ 1 απαιτεί οι διοικητικές αρχές να γνωστοποιούν στην υπεράσπιση όλες τις σχετικές αποδείξεις τις οποίες διαθέτουν, τόσο επιβαρυντικές όσο και αθωωτικές (*Γεώργιος Παπαγεωργίου κατά Ελλάδας*, αριθ. 59506/00, § 36, ECHR 2003-VI).

31. Στην προαναφερόμενη απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι σε κανένα στάδιο της διαδικασίας τα δικαστήρια που επιλήφθηκαν της υπόθεσης δεν είχαν εξετάσει τις ηλεκτρονικές σελίδες του υπολογιστή ή τα πρωτότυπα των επίδικων επιταγών. Ομοίως, δεν εξακρίβωσαν αν τα αντίγραφα που προσκομίσθηκαν ήταν ακριβή αντίγραφα των πρωτοτύπων. Η προσκόμιση των επιταγών ήταν πρωταρχικής σημασίας για τον προσφεύγοντα και θα μπορούσε να είχε συμβάλει στο να αποδειχθεί ότι η κατηγορία της απάτης ήταν αβάσιμη. Παρά τα επανειλημμένα αιτήματα του προσφεύγοντος, ουσιώδη αποδεικτικά στοιχεία δεν είχαν προσκομισθεί ούτε είχαν συζητηθεί επαρκώς κατά την ακροαματική διαδικασία (*ibid.* §§ 38-39).

32. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο εκτιμά ότι μπορεί να υφίσταται ένας άμεσος αιτιώδης δεσμός συνάφειας μεταξύ της μη δυνατότητας εξέτασης, κατά την επανάληψη της δίκης, αυτών των αποδεικτικών στοιχείων και μίας προσβολής της αποτελεσματικότητας της υπεράσπισης του προσφεύγοντος ο οποίος καταδικάστηκε με σκεπτικό όμοιο με εκείνο της πρώτης διαδικασίας. Δύο νέα στοιχεία μεσολάβησαν ωστόσο στην προκειμένη περίπτωση. Αφενός, τα πρωτότυπα των επιταγών, ανύπαρκτα κατά την πρώτη διαδικασία, εμφανίσθηκαν ξαφνικά στη δεύτερη διαδικασία, χωρίς ο προσφεύγων να τα έχει προηγουμένως εξετάσει. Αφετέρου, οι ηλεκτρονικές σελίδες του υπολογιστή, οι οποίες ομοίως έλειπαν κατά την πρώτη διαδικασία, δεν ήταν διαθέσιμες λόγω της καταστροφής τους. Ως προς τούτο, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το δικαίωμα σε μία κατ'αντιμωλία συζήτηση με την έννοια του άρθρου 6 § 1 συνεπάγεται καταρχήν το δικαίωμα, για τους διαδίκους, να λαμβάνουν γνώση και να διατυπώνουν άποψη επί κάθε εγγράφου ή επιχειρήματος που υποβάλλεται στον δικαστή, με σκοπό να επηρεάσουν την απόφασή του, με τον πραγματικό αντίκτυπο στην απόφαση του δικαστηρίου να είναι ασήμαντος (*Baumet κατά Γαλλίας*, αριθ. 56802/00, 24 Ιουλίου 2007, § 49).

33. Εν τούτοις, το Δικαστήριο σημειώνει ότι αν και τα πρωτότυπα των πλαστών επιταγών προσκομίσθηκαν για πρώτη φορά στη συζήτηση ενώπιον του ποινικού εφετείου, και αν και οι συμμετέχοντες σε αυτή μπόρεσαν να λάβουν γνώση, ούτε ο προσφεύγων ούτε ο δικηγόρος του ζήτησαν να τους επιδειχθούν τα εν λόγω πρωτότυπα. Από το ίδιο το κείμενο της απόφασης του εν λόγω δικαστηρίου προκύπτει ότι αναγνώστηκαν όλα τα αποδεικτικά στοιχεία, μεταξύ των οποίων οι

επίδικες επιταγές, χωρίς ο προσφεύγων να προβάλλει οποιαδήποτε ένσταση ή αίτημα σχετικά με τη γνησιότητά τους. Το άρθρο 364 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας διευκρινίζει ότι αν ο κατηγορούμενος πρέπει να αναγνωρίσει ένα έγγραφο ή αποδεικτικό στοιχείο, ο πρόεδρος του το επιδεικνύει. Δεν προκύπτει από τις αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων ούτε από τις παρατηρήσεις του ενώπιον του Δικαστηρίου ότι ζήτησε τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης επί των εν λόγω πρωτοτύπων και ότι το εν λόγω αίτημά του απορρίφθηκε.

34. Το Δικαστήριο επισημαίνει ομοίως ότι αν και τα πρωτότυπα των ηλεκτρονικών σελίδων εξακολουθούσαν να μην είναι διαθέσιμα, διότι είχαν καταστραφεί από το 1995, αντίγραφα αυτών είχαν κατατεθεί στις συζητήσεις και αποδείκνυαν δίχως αμφιβολία –όπως επεσήμανε ο Άρειος Πάγος- ότι η απάτη των πλαστών επιταγών είχε τελεσθεί από τον υπολογιστή που χρησιμοποιούσε ο προσφεύγων. Τα άλλα αποδεικτικά μέσα που δέχθηκε το ποινικό εφετείο ήταν ιδίως η γραφολογική πραγματογνωμοσύνη και οι καταθέσεις των μαρτύρων, στοιχεία τα οποία ήταν ομοίως διαθέσιμα κατά την πρώτη διαδικασία.

35. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι στην προαναφερόμενη υπόθεση *Γεώργιος Παπαγεωργίου*, είχε υπογραμμίσει ότι η προσαγωγή των πρωτοτύπων των επιταγών ήταν πρωταρχικής σημασίας για την υπεράσπιση του προσφεύγοντος, διότι θα είχε μπορέσει να αποδείξει ότι εκείνοι οι οποίοι είχαν δώσει την εντολή για την επίδικη πληρωμή ήταν οι υπάλληλοι της τράπεζας και όχι εκείνος. Συνεπώς, η καταδίκη για απάτη θα είχε κριθεί αβάσιμη (ibid. § 37). Η κατάσταση είναι διαφορετική για τη διαδικασία που ακολούθησε την απόφαση επανάληψης της υπόθεσης. Πράγματι, όλα τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία κατατέθηκαν στη συζήτηση, σε πρωτότυπη μορφή οι επιταγές και σε αντίγραφο οι ηλεκτρονικές σελίδες, και ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να αμφισβητήσει το περιεχόμενό τους ή τους τρόπους παρουσιάσής τους, κάτι που ωστόσο δεν έπραξε.

36. Εν κατακλείδι, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η διαδικασία που ακολούθησε την επανάληψη της διαδικασίας ικανοποίησε στο μέτρο του δυνατού τις απαιτήσεις της αρχής της αντιμωλίας συζήτησης και της ισότητας των όπλων και συνοδεύτηκε από εγγυήσεις ικανές να προστατεύσουν τα συμφέροντα του κατηγορουμένου. Έπεται ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ) εν προκειμένω.

3. Λογική προθεσμία

α. Περίοδος που πρέπει να ληφθεί υπόψη

37. Η επίδικη διαδικασία άρχισε στις 27 Ιανουαρίου 2005, με την απόφαση του συμβουλίου του Αρείου Πάγου που διέταξε την επανάληψη της διαδικασίας, και περατώθηκε στις 18 Ιανουαρίου 2008, με την καθαρογραφή της απόφασης του Αρείου Πάγου, ήτοι μία διάρκεια τριών ετών περίπου για δύο βαθμούς δικαιοδοσίας.

β. Εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της διαδικασίας

38. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η διάρκεια της διαδικασίας ήταν εύλογη λαμβανομένων υπόψη του γεγονότος ότι χρειάστηκαν δύο αποφάσεις του Αρείου Πάγου σχετικά με την αίτηση επανάληψης της διαδικασίας, της αίτησης αναίρεσης του προσφεύγοντος κατά της απόφασης του ποινικού εφετείου, και της πολυπλοκότητας της υπόθεσης, κάτι που αναγνώρισε και ο προσφεύγων στην αγόρευση του ενώπιον του ποινικού εφετείου.

39. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι η βραδύτητα της διαδικασίας οφειλόταν, σε σημαντικό βαθμό, στη συμπεριφορά των δικαστικών αρχών. Ως απόδειξη αναφέρει την περίοδο που μεσολάβησε μεταξύ της ημερομηνίας της κατάθεσης της αίτησης ενώπιον του εισαγγελέα, στις 26 Σεπτεμβρίου 2003, και της ημερομηνίας κατά την οποία το συμβούλιο του Αρείου Πάγου κήρυξε βάσιμη την αίτηση επανάληψης της διαδικασίας, στις 27 Ιανουαρίου 2005, καθώς και τη διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον του Αρείου Πάγου που χρειάστηκε για την εξέταση της αίτησής του της 3 Φεβρουαρίου 2006.

40. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας μίας διαδικασίας εκτιμάται σύμφωνα με τις συνθήκες της υπόθεσης και λαμβανομένων υπόψη των κριτηρίων που έχουν καθιερωθεί από την νομολογία του, και ειδικότερα την πολυπλοκότητα της υπόθεσης, την συμπεριφορά του προσφεύγοντος και εκείνη των αρμοδίων αρχών, καθώς και της σημασίας της διαφοράς για τους ενδιαφερόμενους (βλέπε, μεταξύ πολλών άλλων, *Frydlender κατά Γαλλίας* [GC], αριθ. 30979/96, § 43, CEDH 2000-VII).

41. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ομοίως ότι μόνο η περίοδος η μεταγενέστερη της 27 Ιανουαρίου 2005 μπορεί να ληφθεί υπόψη κατά την εξέταση της διάρκειας της διαδικασίας. Ακόμα κι αν η εξέταση από τον Άρειο Πάγο της αίτησης αναίρεσης του προσφεύγοντος της 3 Φεβρουαρίου 2006 διήρκεσε σχεδόν δύο έτη, εκτιμά ότι η συνολική διάρκεια της διαδικασίας την οποία πρέπει να κρίνει δεν είναι υπερβολική και ως εκ τούτου ανταποκρίνεται στην απαίτηση της «λογικής προθεσμίας».

42. Συνεπώς, δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή.
2. *Αποφαίνεται* ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης.
3. *Αποφαίνεται* ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης σε ό,τι αφορά τη διάρκεια της διαδικασίας.

Συντάχθηκε στη γαλλική γλώσσα και στη συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 15 Οκτωβρίου 2009, κατ'εφαρμογή του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού.

(υπογραφή)

André Wampach

Αναπληρωτής Γραμματέας

(υπογραφή)

Nina Vajić

Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου

εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 2009.

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετρουτσόπουλος